

Protektivní faktory prožívaného stresu u pacientů s mnohočetným myelomem

Protective factors of perceived stress in patients with multiple myeloma

Slezáčková A.¹, Geprtová A.², Světlák M.¹

¹ Ústav psychologie a psychosomatiky, LF MU Brno

² Psychologický ústav, FF MU Brno

Souhrn

Východiska: Kvalitě života pacientů s onkologickým onemocněním je v současné době věnována velká výzkumná pozornost, avšak studií zaměřených na populaci pacientů s mnohočetným myelomem (MM) zatím není mnoho. **Cíl:** Cílem této studie bylo zjistit úroveň prožívaného stresu u pacientů s MM v době epidemie koronaviru SARS-CoV-2 a odhalit protektivní vliv vybraných psychosociálních faktorů na míru jejich psychické zátěže. **Metody:** Výzkum probíhal ve spolupráci s Klubem pacientů mnohočetný myelom (KPMM) na podzim roku 2020. Pacienti byli osloveni s žádostí o vyplnění anonymního dotazníku, který byl vzhledem k epidemiologické situaci přístupný pouze v online podobě. Pro sběr dat byly použity ověřené škály zjišťující úroveň prožívaného stresu, naděje, vděčnosti a sebesoucitu. Zařazeny byly také tři otevřené otázky, jejichž účelem bylo odhalit, co je pro pacienty s MM největším zdrojem stresu, za co jsou vděční, a k čemu směřují své naděje. Výzkumný soubor se skládal ze 74 pacientů s MM (průměrný věk 65 let, 55,4 % žen). **Výsledky:** Výsledky matematicko-statistické analýzy odhalily, že pacienti s vyšší mírou naděje a sebesoucitu vykazovali signifikantně nižší úroveň prožívaného stresu. Pacienti, kteří projevovali vyšší hladinu naděje, také vykazovali vděčnější přístup k životu. Obsahová analýza odpovědí na otevřené otázky přinesla hlubší vhled do zkoumané oblasti. Tři hlavní tematické okruhy tvořily kategorie zdraví, osobní život a mezilidské vztahy. Podrobnější subkategorie zahrnovaly dílčí faktory související se stresem, nadějí a vděčností, jež významně ovlivňují kvalitu života pacientů s MM. **Závěr:** Výsledky kvantitativní části studie jsou souladu s předešlými zahraničními výzkumy poukazujícími na významné souvislosti naděje, stresu a sebesoucitu u onkologických pacientů. Mohou být užitečným podnětem pro další výzkumná šetření i pro tvorbu intervencí zaměřených na zvýšení kvality života pacientů s MM.

Klíčová slova

kvalita života – duševní zdraví – naděje – mnohočetný myelom – stres – sebesoucit – vděčnost

Autor deklaruje, že v souvislosti s předmětem studie nemá žádné komerční zájmy.

The author declares he has no potential conflicts of interest concerning drugs, products, or services used in the study.

Redakční rada potvrzuje, že rukopis práce splnil ICMJE kritéria pro publikace zasílané do biomedicínských časopisů.

The Editorial Board declares that the manuscript met the ICMJE recommendation for biomedical papers.



doc. PhDr. Alena Slezáčková, Ph.D.

Ústav psychologie a psychosomatiky LF MU Brno

Kamenice 126/3

625 00 Brno

e-mail:

alena.slezackova@med.muni.cz

Obdrženo/Submitted: 6. 9. 2021

Přijato/Accepted: 17. 9. 2021

Summary

Background: The quality of life of cancer patients is currently receiving a great deal of research attention, but there are not many studies focusing on the population of patients with multiple myeloma (MM). **Purpose:** The aim of this study was to determine the level of perceived stress in MM patients during the SARS-CoV-2 coronavirus epidemic and to reveal the protective effect of selected psychosocial factors on it. **Methods:** The research was conducted in collaboration with the Multiple Myeloma Patients' Club (KPMM) in autumn of 2020. Patients were invited to complete an online anonymous questionnaire. Verified scales measuring the level of stress, hope, gratitude and self-compassion were used to collect data. Three open-ended questions were also included to reveal what is the biggest source of stress for patients with MM, what they are grateful for, and what their hopes are for. The research group consisted of 74 patients with MM (mean age 65 years, 55.4% female). **Results:** The results of the mathematical-statistical analysis revealed that patients with a higher level of hope and self-compassion showed a significantly lower level of perceived stress. Patients who showed a higher level of hope also showed higher gratefulness. The content analysis of the answers to open questions provided a deeper insight into the researched area. The three main thematic areas were health, personal life and interpersonal relationships. The more detailed subcategories included sub-factors related to stress, hope and gratitude that significantly affected the quality of life of patients with MM. **Conclusion:** The results of the quantitative part of the study are in line with previous foreign research pointing to important connections between hope, stress and self-compassion in cancer patients. They can be a useful stimulus for further research and for the creation of interventions aimed at improving the quality of life of patients with MM.

Key words

quality of life – mental health – hope – multiple myeloma – stress – self-compassion – gratitude

Úvod

Kvalitě života pacientů s onkologickým onemocněním je v současné době věnována velká výzkumná pozornost [1], avšak studií zaměřených na duševní zdraví a stres u pacientů s mnohočetným myelomem (MM) zatím není mnoho [2].

Dosavadní výzkumy naznačují, že kvalita života pacientů s MM je nižší nejen ve srovnání se zdravými jedinci, ale i s jinými hematoonkologickými pacienty [3]. Až u 50 % pacientů s MM existuje psychiatrická komorbidita, přičemž u třetiny z nich se duševní problémy projevily až po stanovení diagnózy [4]. Mezi nejčastější psychické problémy spojené se zvýšeným stresem patří úzkost a deprese, které jsou významnými prediktory zhoršující se kvality života [5].

Jedním z protektivních faktorů snižujících riziko rozvoje depresivních symptomů je psychická odolnost (resilience) [6], jež zahrnuje nejen psychologické (kognitivní, emocionální), ale i sociální, spirituální a materiální zdroje. Mezi významné strategie zvyšující resilienci a snižující stres patří schopnost udržet si i v náročné situaci naději [7,8] a umět ocenit světlé stránky života a být za ně vděčný [9]. Důležitou protektivní roli vůči depresi, úzkosti a stresu hraje u onkologických pacientů také sebesoucit, zahrnující všímavost, laskavost vůči sobě sama a pocit sounáležitosti s ostatními [10,11].

Cílem této studie bylo zjistit úroveň prožívaného stresu u českých pacientů

s MM a odhalit protektivní vliv naděje, vděčnosti a sebesoucitu na míru jejich psychické zátěže. Ověřována byla také souvislost mezi úrovní zkoumaných proměnných a pohlavím, dosaženým vzděláním a délkou trvání nemoci.

Soubor pacientů a metody

Projekt studie byl schválen Etickým panelem Psychologického ústavu FF MU. Výzkum probíhal ve spolupráci s Klubem pacientů mnohočetný myelom (KPMM) na podzim roku 2020. Pacienti byli koordinátorkou klubu osloveni s žádostí o vyplnění online anonymního dotazníku, jehož součástí byl také informovaný souhlas.

Výzkumný soubor se skládal ze 74 pacientů s MM ve věku 37–88 let (průměrný věk 65 let, 55,4 % žen). Středoškolského vzdělání s maturitou dosáhlo 50 % respondentů, 31 % mělo vysokoškolské vzdělání, 16 % vystudovalo střední školu

nebo obor bez maturity a 3 % mělo základní vzdělání. Doba od diagnózy MM se pohybovala od půl roku do 25 let (průměrně 8 let).

Pro sběr dat byly použity ověřené dotazníky měřící úroveň prožívaného stresu [12], naděje [13], vděčnosti [14] a sebesoucitu [15]. Zařazeny byly také tři otevřené otázky zjišťující, co je pro pacienty s MM největším zdrojem stresu, za co jsou vděční a k čemu směřují své naděje. Vzhledem k tomu, že výzkum probíhal na podzim roku 2020, tedy během druhé vlny epidemie covidu-19, zařadili jsme také doplňující otázku mapující míru stresu způsobeného koronavirovou situací („Jak často jste byl/a v posledním měsíci rozrušený/á kvůli nastalé koronavirové situaci?“).

Data byla analyzována pomocí statistického softwaru IBM SPSS Statistics 25, použité metody byly korelační analýza (Pearsonův korelační koeficient), re-

Tab. 1. Vztah prožívaného stresu, naděje, vděčnosti a sebesoucitu (n = 74).

Proměnná	prožívaný stres	naděje	vděčnost	sebesoucit
prožívaný stres	–			
naděje	–0,56*	–		
vděčnost	0,02	0,31*	–	
sebesoucit	–0,60*	0,50*	0,13	–

* p < 0,01

Tab. 2. Výsledky regresní analýzy s predikovanou proměnnou prožívaného stresu.

Prediktory	B	SE	β	t	p	95 % interval spolehlivosti pro B	
						dolní hranice	horní hranice
naděje	-0,45	0,13	-0,35	-3,43	0,001	-0,704	-0,186
sebesoucít	-0,32	0,08	-0,43	-4,18	0,001	-0,472	-0,167

B – nestandardizovaný regresní koeficient, β – standardizovaný regresní koeficient, SE – standardní chyba, t – statistika nutná pro výpočet hodnoty p

gresní analýza, t-test pro nezávislé výběry a analýza rozptylu.

Výsledky

Pacienti s vyšší mírou naděje a sebesoucitu vykazovali významně nižší úroveň prožívaného stresu. Pacienti, kteří projevovali vyšší naději, také vykazovali vděčnější přístup k životu (tab. 1). Ukázalo se také, že celková hladina prožívaného stresu významně souvisela s mírou rozrušení kvůli aktuální koronavirové situaci ($r = 0,59$; $p < 0,001$). Regresní analýza odhalila signifikantní prediktory prožívaného stresu (tab. 2). Naděje a sebesoucít se nezávisle na sobě podílely na významném snížení stresu, společně vysvětlovaly 45 % variability v míře stresu. Vděčnost do modelu zahrnuta nebyla, neboť nevykazovala signifikantní korelaci s prožívaným stresem.

Výsledky analýz nepotvrdily signifikantní rozdíly ve sledovaných proměnných v závislosti na pohlaví, úrovni vzdělání, ani době uplynulé od diagnózy MM.

Z obsahové analýzy odpovědí pacientů na otevřené otázky vyplynulo, že nejčastějšími příčinami stresu byly aktuální koronavirová situace, vlastní zdravotní stav a nejistota a obavy z budoucnosti. Vděčnost pacientů se týkala především mezilidských vztahů, tj. rodiny a přátel. Projevovali také vděčnost za lékařskou péči, za aktuální zdravotní stav anebo život jako takový. Naděje pacientů se vztahovaly k dobrým mezilidským vztahům, ke zlepšení zdraví či delší době remise. Uváděny byly také naděje v léčbu a lékaře, v udržení vlastní důstoj-

nosti a pocitu užitečnosti anebo v dobrý konec života.

Diskuze

Výsledky naznačují, že schopnost pacientů udržet si i v náročné životní situaci naději a projevovat sebesoucít působí jako významné ochranné faktory proti zvýšenému stresu. Spolu s vděčností tak mohou přispět k lepšímu duševnímu zdraví pacientů, jež přispívá k příznivému průběhu léčby. Limitem studie je nepříliš početný výzkumný soubor tvořený členy KPMM, výsledky tedy nelze zobecnit na celou populaci pacientů s MM. Přesto lze dosažené výstupy vnímat jako podnět k dalšímu zkoumání kvality života pacientů s MM a zařazení strategií zvyšujících naději a sebesoucít do poskytovaných psychosociálních intervencí.

Závěr

Naděje a sebesoucít významně predikují nižší úroveň prožívaného stresu u pacientů s MM. Vyšší míra naděje souvisí také s vyšší hladinou vděčnosti. Zdroje stresu a obsah nadějí a vděčnosti se nejčastěji týkaly zdraví, léčby a mezilidských vztahů. Výsledky poukazují na význam psychosociálních faktorů ovlivňujících efektivní zvládnání onemocnění a léčby MM.

Poděkování

Autoři děkují pacientům za účast ve výzkumu a paní Mgr. Alici Onderkové za zprostředkování možnosti sběru dat.

Literatura

1. Slováček L, Slováčková B, Blažek M et al. Kvalita života onkologických nemocných – definice, koncepce, možnosti hodnocení. *Klin Onkol* 2006; 19(3): 163–166.

2. Cuffe C, Quirke MB, McCabe C. Patients' experiences of living with multiple myeloma. *Br J Nurs* 2020; 29(2): 103–110. doi: 10.12968/bjon.2020.29.2.103.

3. Molassiotis A, Wilson B, Blair S et al. Unmet supportive care needs, psychological well-being and quality of life in patients living with multiple myeloma and their partners. *Psychooncology* 2011; 20(1): 88–97. doi: 10.1002/pon.1710.

4. Niazi S, Frank RD, Sharma M et al. Impact of psychiatric comorbidities on health care utilization and cost of care in multiple myeloma. *Blood Advances* 2018; 2(10): 1120–1128. doi: 10.1182/bloodadvances.2018016717.

5. Ramsenthaler C, Gao W, Siegert RJ et al. Symptoms and anxiety predict declining health-related quality of life in multiple myeloma: a prospective, multi-centre longitudinal study. *Palliat Med* 2019; 33(5): 541–551. doi: 10.1177/0269216319833588.

6. Maatouk I, He S, Becker N et al. Association of resilience with health-related quality of life and depression in multiple myeloma and its precursors: Results of a German cross-sectional study. *BMJ Open* 2018; 8(7): e021376. doi: 10.1136/bmjopen-2017-021376.

7. Slezáčková A. Jak pracovat s nadějí u pokročile onkologicky nemocných pacientů. *Klin Onkol* 2020; 33(2): 25134–25137.

8. Nierop-van Baalen C, Grypdonck M, van Hecke A et al. Associated factors of hope in cancer patients during treatment: a systematic literature review. *J Adv Nurs* 2020; 76(7): 1520–1537. doi: 10.1111/jan.14344.

9. Rosenberg AR, Yi-Frazier JP, Wharton C et al. Contributors and inhibitors of resilience among adolescents and young adults with cancer. *J Adolesc Young Adult Oncol* 2014; 3(4): 185–193. doi: 10.1089/jayao.2014.0033.

10. Světlák M. Mindfulness/všímavost v paliativní péči – léčivý efekt přítomného okamžiku. *Klin Onkol* 2020; 33(2): 25138–25141.

11. Garcia ACM, Camargos Junior JB, Sarto KK et al. Quality of life, self-compassion and mindfulness in cancer patients undergoing chemotherapy: a cross-sectional study. *Eur J Oncol Nurs* 2021; 51: 101924. doi: 10.1016/j.ejon.2021.101924.

12. Buršíková Brabcová D, Kohout J. Psychometrické ověření české verze Škály vnímaného stresu. *E-psychologie* 2018; 12(1): 37–52.

13. Slezáčková A, Prošek T, Malatincová T et al. Psychometrické vlastnosti české verze Škály prožívané naděje: faktorová struktura a vnitřní konzistence. *Českosl Psych* 2020; 64(3): 288–306.

14. McCullough ME, Emmons RA, Tsang JA. The grateful disposition: a conceptual and empirical topography. *J Pers Soc Psych* 2002; 82(1): 112–127. doi: 10.1037//0022-3514.82.1.112.

15. Benda J, Reichová A. Psychometrické charakteristiky české verze Self-Compassion Scale (SCS-CZ). *Českosl Psych* 2016; 60(2): 120–136.